

Jurnal Afaq Lughawiyah
Universiti Sultan Zainal Abidin
مجلة آفاق لغوية - جامعة السلطان زين العابدين

TIPOLOGI KEHILANGAN PRAGMATIK DALAM PENTERJEMAHAN SASTERA MELAYU KE ARAB: SATU INSTRUMEN PENILAIAN BERASASKAN MODEL KESEPADANAN KOLLER

[A TYPOLOGY OF PRAGMATIC LOSS IN MALAY TO ARABIC LITERARY TRANSLATION: A KOLLER BASED ASSESSMENT INSTRUMENT]

Muammar Danial Zainal¹ & Wan Abdul Hayyi Wan Omar^{1*}

¹Fakulti Bahasa Dan Komunikasi, Universiti Sultan Zainal Abidin, Kampus Gong
Badak, 21300 Kuala Nerus, Terengganu, Malaysia

* Corresponding Author: wahayyi@unisza.edu.my

Received: 26/4/2026

Revised: 17/6/2026

Accepted: 28/7/2026

Published: 31/8/2026

Abstrak

Bilangan karya sastra Melayu yang telah diterjemahkan ke dalam bahasa Arab masih kecil, dan penilaian ilmiah terhadap terjemahan yang dihasilkan setakat ini secara umumnya terhenti pada peringkat leksikal. Oleh yang demikian, kegagalan pada peringkat niat komunikatif ini tidak dapat dikesan, kerana instrumen yang digunakan hanya mengukur ketepatan rujukan. Artikel ini mengalihkan penilaian daripada peringkat leksikal kepada peringkat pragmatik dengan membina satu tipologi kehilangan pragmatik yang boleh diguna semula bagi pasangan bahasa Melayu-Arab. Dimensi pragmatik dalam model kesepadanan Koller (1979, 1995) menyediakan kategori-kategori tersebut, manakala huraian Baker (2018) tentang implikatur dan logik penilaian kualiti terjemahan House (2015) pula mengubah dimensi tersebut daripada konsep penilaian kepada konstruk yang boleh dikodkan. Sebanyak 66 unit terjemahan pragmatik diambil daripada Bab 1 hingga Bab 3 daripada novel Ustaz karya S. Othman Kelantan dan terjemahan bahasa Arab yang bertajuk al-Ustaz oleh Sultan Ahmad bin Abdur dan Mujahid Mustafa Bahjat (2010), kemudian dianalisis melalui analisis kandungan kualitatif terarah yang disokong oleh statistik deskriptif. Setiap unit dikodkan ke dalam salah satu daripada lima kategori kehilangan dan diadualsilangkan dengan strategi terjemahan serta darjah kehilangan. Persetujuan antara dua pengekod didapati mencapai nilai Cohen's Kappa sebanyak 0.78, dan rangka kerja pengekodan telah disahkan oleh panel dua orang pakar. Dapatan kajian menunjukkan bahawa perataan peribahasa dan kiasan (KP5) mendominasi korpus sebanyak 40.9 peratus, dan strategi harfiah menyumbang 77.8 peratus

daripada kesemua kes kehilangan penuh. Kedekatan leksikal antara kedua-dua bahasa timbul sebagai risiko dan bukannya kelebihan, kerana ia menggalakkan penerimaan padanan kognitif tanpa pengesahan makna semasa. Instrumen ini dinamakan Tipologi Kehilangan Pragmatik, dan direka untuk dipindahkan kepada pasangan bahasa lain yang mempunyai sejarah panjang peminjaman leksikal, termasuk pasangan bahasa Parsi-Arab, Turki-Arab, Urdu-Arab, dan Swahili-Arab. Artikel ini menyumbangkan satu instrumen penilaian yang boleh diubahsuai dan dipindahkan, di samping hujah bahawa pengantaraan budaya yang berkesan bergantung kepada pemeliharaan daya ilokusi dan bukannya ketepatan denotatif.

Kata kunci: kesepadanan pragmatik, kehilangan terjemahan, penilaian kualiti terjemahan, penterjemahan sastera, terjemahan Melayu-Arab, kata pinjaman

Abstract

The number of Malay literary works that have crossed into Arabic remains small, and scholarly evaluation of those translations has so far stopped largely at the lexical level. Failures at the level of communicative intent therefore go undetected, because the instruments in use measure referential accuracy alone. This article shifts evaluation from the lexical to the pragmatic level by constructing a reusable typology of pragmatic loss for the Malay and Arabic language pair. The pragmatic dimension of Koller's equivalence model (1979, 1995) supplies the categories, while Baker's (2018) account of implicature and House's (2015) logic of translation quality assessment convert that dimension from an evaluative concept into a codable construct. A total of 66 pragmatic translation units were drawn from Chapters 1 to 3 of the novel Ustaz by S. Othman Kelantan and its Arabic translation entitled al-Ustaz by Sultan Ahmad bin Abdur and Mujahid Mustafa Bahjat (2010), then analysed through directed qualitative content analysis supported by descriptive statistics. Each unit was coded into one of five loss categories and cross tabulated with translation strategy and degree of loss. Agreement between two coders reached a Cohen's Kappa value of 0.78, and the coding framework was validated by a panel of two experts. The findings show that the flattening of idioms and tropes (KP5) dominates the corpus at 40.9 per cent, and that the literal strategy accounts for 77.8 per cent of all cases of total loss. Lexical proximity between the two languages emerges as a risk rather than an advantage, since it encourages the acceptance of cognate equivalents without verification of current meaning. The instrument is designated the Pragmatic Loss Typology, and is designed to transfer to other language pairs with a long history of lexical borrowing, including Persian and Arabic, Turkish and Arabic, Urdu and Arabic, and Swahili and Arabic. The article contributes an assessment instrument that is both replicable and transferable, alongside the argument that effective cultural mediation depends on the preservation of illocutionary force rather than on denotative accuracy.

Keywords: pragmatic equivalence, translation loss, translation quality assessment, literary translation, Malay-Arabic translation, lexical borrowing

Cite as: Zainal, M.D. & Wan Omar, W.A.H. (2026). Tipologi kehilangan pragmatik dalam penterjemahan sastera Melayu ke Arab: Satu instrumen penilaian berasaskan model Kesepadanan Koller [A typology of pragmatic loss in Malay to Arabic literary translation: A Koller-Based Assessment instrument]. *Afaq Lughawiyyah*, 4(2), 157-191. <https://doi.org/10.37231/afaq.2026.v4i2.222>

© Penerbit Universiti Sultan Zainal Abidin, 2026. This work is licensed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

PENDAHULUAN

Sejarah pertembungan wacana antara dunia Melayu dengan dunia Arab hampir sepenuhnya berjalan dalam satu arah yang sama. Kajian Ricci (2011) menunjukkan bahawa perkembangan ilmu di Nusantara telah menyerap khazanah teks Arab melalui aktiviti penterjemahan dan penyaduran yang berpanjangan sehingga terbentuk situasi yang disebut sebagai kosmopolis Arab di Asia Tenggara. Namun arus yang membawa gelombang ke arah yang bertentangan pula hampir tidak kelihatan. Berdasarkan data Institut Terjemahan dan Buku Malaysia bagi tempoh 1995 hingga 2012, Noorsyuhada Mohamed Salleh dan Maheram Ahmad (2015) mendapati bahawa bilangan buku berbahasa Melayu yang diterjemahkan ke dalam bahasa Arab amat sedikit, sementara kajian terjemahan di Malaysia sendiri lebih tertumpu kepada penterjemahan daripada bahasa asing kepada bahasa Melayu. Tinjauan mutakhir oleh Nik Norimah Tuan Mat et al. (2022) turut mengesahkan bahawa keadaan tersebut masih berterusan, kerana korpus kajian penterjemahan bagi pasangan bahasa ini masih berlegar pada beberapa buah teks Arab klasik yang sama dan jarang menjangkau arah melibatkan penterjemahan karya daripada bahasa Melayu kepada bahasa Arab.

Kelangkaan terjemahan membawa teks ke jurang yang jarang diungkapkan. Dalam koridor bahasa yang mempunyai ruangan wacana yang terhad, setiap keputusan penterjemahan mudah di sandar menjadi rujukan generasi seterusnya kerana penterjemah yang datang kemudian tidak mempunyai banyak contoh lain untuk dirujuk. Novel *al-Ustaz*, iaitu terjemahan Arab bagi novel *Ustaz* karya S. Othman Kelantan yang dihasilkan oleh Sultan Ahmad bin Abdur dan Mujahid Mustafa Bahjat pada tahun 2010, berada tepat pada kedudukan tersebut. Menilai terjemahan itu bererti menilai satu model amalan terjemahan, dan bukan sekadar menilai sebuah buku.

Penilaian yang ada setakat ini berhenti pada unit yang kecil dan mudah dikira. Mohd Hasan et al. (2020) memilih 25 daripada 202 kata nama khas dalam terjemahan yang sama, menerapkan kerangka Newmark, lalu merumuskan bahawa kata nama khas dalam teks tersebut lazimnya dipindahkan secara harfiah. Rumusan itu kukuh dalam skopnya sendiri. Masalahnya terletak pada skop tersebut kerana kajian berkenaan hanya menjangkau rujukan denotatif. Pembaca diberitahu apa yang berlaku kepada nama, tetapi tidak diberitahu apa yang berlaku kepada niat komunikatif pengarang.

Dalam teks sastera, perbezaan antara kedua perkara itu bukan lagi perkara kecil. Sebahagian besar makna naratif tidak diletakkan dalam proposisi ayat, sebaliknya terbit daripada inferens yang dibuat pembaca berdasarkan pengetahuan latar, norma sosial dan jangkaan budaya. Koller (1995) meletakkan lapisan ini di bawah dimensi kesepadanan pragmatik, iaitu dimensi yang mengambil penerima teks sasaran sebagai titik rujukan penilaian. Penterjemah yang memindahkan proposisi dengan tepat tetapi tersasar pada daya ilokusi akan menghasilkan teks yang betul pada peringkat ayat namun gagal pada peringkat wacana. Kegagalan seperti ini sukar dikesan justeru kerana permukaan teksnya kekal kelihatan bersih sehingga tiada apa yang membolehkan ia dikenal pasti sebagai salah.

Halangan kedua bersifat metodologi. Kajian yang menggunakan model Koller lazimnya mengagihkan data kepada lima dimensi tanpa menyatakan kriteria operasional bagi setiap dimensi. Akibatnya, keputusan pengkodan bergantung sepenuhnya pada pertimbangan pengkaji dan tidak dapat disemak oleh pihak ketiga. Selagi definisi operasional, penunjuk pengkodan dan ujian kebolehpercayaan tidak disediakan, dapatan yang terhasil tidak boleh diguna semula dan tidak boleh dibandingkan antara satu kajian dengan kajian yang lain.

Artikel ini menangani kedua halangan tersebut secara serentak. Matlamatnya bukan menambah satu lagi aplikasi model Koller kepada korpus baharu kerana usaha sedemikian sudah kerap dilakukan dan tidak lagi menambah pengetahuan. Matlamat kajian ini ialah mengaplikasikan dimensi pragmatik Koller sehingga ia mampu menjadi tipologi berkod, kemudian mengujinya terhadap korpus *al-Ustaz*. Tiga persoalan kajian memandu kerja ini ialah persoalan kategori kehilangan pragmatik yang dapat dikenal pasti secara sistematik dalam terjemahan sastera daripada bahasa Melayu kepada bahasa Arab, taburan kategori tersebut dalam korpus yang dikaji dan sejauh mana pemilihan strategi penterjemahan berkait dengan darjah kehilangan pragmatik yang terhasil.

Perkembangan Konsep Kesepadanan

Konsep kesepadanan berkembang daripada dikotomi antara terjemahan harfiah dengan terjemahan bebas kepada kerangka yang berbilang dimensi. Nida dan Taber (1969) memisahkan padanan formal daripada kesepadanan dinamik dan menegaskan bahawa tumpuan berlebihan terhadap bentuk formal bakal mengaburkan mesej bagi pembaca sasaran. Newmark (1988) pula mengekalkan ketegangan yang sama melalui pendekatan pasangan terjemahan semantik dan terjemahan komunikatif. Bagi Bassnett (2014), kesepadanan bukan hanya melibatkan hubungan matematik antara dua sistem bahasa, sebaliknya satu pertimbangan budaya yang terikat pada konteks penerimaan. Kritikan yang paling kerap dilontarkan terhadap keseluruhan tradisi ini ialah aspek kekaburan istilah. Nilai sesuatu model kesepadanan dengan itu tidak boleh hanya diukur pada bilangan kategorinya, tetapi dalam konteks sejauh mana kategori tersebut boleh diterjemahkan menjadi keputusan pengkodan yang boleh diaudit.

Dimensi Pragmatik Koller

Model Koller (1979) membahagikan kesepadanan kepada lima dimensi, iaitu kesepadanan denotatif yang menumpukan kandungan rujukan, kesepadanan konotatif yang menumpukan nilai rasa dan laras, kesepadanan norma teks yang menumpukan konvensyen genre dalam bahasa sasaran, kesepadanan pragmatik yang menumpukan orientasi terhadap penerima, serta kesepadanan formal dan estetik yang menumpukan bentuk dan kesan keindahan. Munday et al. (2022) merumuskan bahawa kekuatan model ini terletak pada keupayaannya memisahkan aspek makna yang selalunya bercampur aduk. Dimensi pragmatik sering digambarkan sebagai roh atau jiwa terjemahan, namun gambaran tersebut perlu ditolak dalam kerja penilaian kerana ia tidak boleh dikodkan. Dalam rumusan Koller

sendiri, dimensi ini menuntut agar teks sasaran berfungsi bagi pembaca sasaran sebagaimana teks sumber berfungsi bagi pembaca sumber. Titik rujukan penilaian dengan itu ialah pembaca dan bukan perkataan.

Untuk menjadikan tuntutan tersebut boleh diukur, Artikel ini menggandingkan dimensi pragmatik Koller dengan dua sumbangan tambahan. Baker (2018) menyediakan konstruk implikatur, iaitu makna yang disampaikan tanpa dinyatakan dan yang bergantung pada pengetahuan latar yang dikongsi bersama. Apabila pengetahuan latar itu tidak dikongsi antara komuniti sumber dengan komuniti sasaran, implikatur boleh runtuh walaupun proposisi kekal utuh. House (2015) pula membezakan antara ralat yang terbuka pada permukaan teks dengan ketidaksepadanan yang hanya kelihatan apabila fungsi teks dibandingkan, dan pembezaan inilah yang menjelaskan sebab kegagalan pragmatik terlepas daripada penilaian konvensional. Nord (1997) pula berpendapat bahawa fungsi teks sasaran dapat menentukan kesahihan keputusan penterjemahan, kerana prinsip itulah yang membenarkan pengkaji melabelkan sesuatu keputusan sebagai kehilangan dan bukan sekadar sebagai perbezaan. Kedudukan ini selari dengan hujah Paronyan (2024) bahawa kesepadanan pragmatik dalam terjemahan sastera terletak pada pemetaan semula rangkaian ajuk tutur yang terikat antara satu sama lain, dan bukan pada padanan ayat demi ayat.

Gabungan ketiga sumbangan tersebut menghasilkan ujian tiga langkah bagi setiap unit, iaitu menentukan tindakan komunikatif dalam teks sumber, menentukan sama ada tindakan yang sama berlaku dalam teks sasaran, serta menentukan punca kegagalan sekiranya tindakan tersebut tidak berlaku. Jawapan kepada langkah ketiga inilah yang membentuk tipologi dalam Artikel ini.

Aplikasi Empirikal Model Koller

Aplikasi empirikal model Koller menunjukkan kebolehgunaan kerangka merentas genre. Darmawati dan Sajarwa (2022) menganalisis takarir siri televisyen *Bridgerton* dan mendapati bahawa kesepadanan pragmatik dicapai melalui kesepadanan daya ilokusi ekspresif dan kesepadanan jarak relevansi, walaupun berlaku pemadatan unsur linguistik akibat kekangan teknikal takarir. Dalam korpus yang berbeza, Budiningtyas et al. (2020) menerapkan kelima dimensi terhadap unsur humor dalam terjemahan Indonesia bagi novel *Harry Potter and the Goblet of Fire* dan melaporkan bahawa kesepadanan pragmatik mendominasi hasil terjemahan pada kadar 51.25 peratus, diikuti kesepadanan formal pada kadar 37.5 peratus. Kerangka yang sama digunakan oleh Tan (2022) terhadap terjemahan esei daripada bahasa Cina kepada bahasa Inggeris, dan dapatan kajian menunjukkan bahawa keputusan pada dimensi pragmatik lazimnya menuntut pengorbanan pada dimensi denotatif. Ketiga kajian tersebut berkongsi dua batasan. Batasan pertama ialah tiada satu pun daripadanya melibatkan pasangan bahasa yang mempunyai hubungan pinjaman leksikal yang mendalam. Batasan kedua ialah kesemuanya melaporkan taburan dimensi tanpa menghuraikan mekanisme yang menyebabkan sesuatu unit gagal.

Penterjemahan Melayu ke Arab dan Kesan Pinjaman Leksikal

Dalam konteks Malaysia, Radin Salim dan Mansor (2021) mengkaji kecekapan budaya dalam terjemahan daripada bahasa Arab kepada bahasa Melayu dan mendapati bahawa kegagalan pemindahan budaya berpunca daripada ketidakcekapan penterjemah dalam menguasai unsur budaya, dan bukan semata mata daripada kekangan sistem bahasa. Dapatan itu penting kerana ia mengalihkan punca kegagalan daripada struktur bahasa kepada keputusan manusia, iaitu tahap yang boleh diperbaiki melalui latihan. Corak yang serupa dilaporkan pada arah bahasa yang bertentangan. Abdul Raup et al. (2022) mendapati bahawa penterjemahan pantun Melayu ke dalam bahasa Arab dalam siri animasi Upin dan Ipin sering mengorbankan kesan retorik apabila padanan budaya tidak dicari, manakala Zainal Abidin et al. (2020) menunjukkan bahawa ungkapan idiomatik merupakan kategori yang paling kerap gagal dipindahkan antara bahasa Arab dengan bahasa Melayu kerana maknanya tidak boleh dijana daripada komponen leksikal.

Satu ciri pasangan bahasa ini masih belum diberikan perhatian yang sistematik, iaitu kesan kata pinjaman Arab dalam bahasa Melayu terhadap penterjemahan daripada bahasa Melayu kepada bahasa Arab. Amat Juhari Moain (2009) mendokumentasikan skala peminjaman tersebut. Dokumentasi itu diperkukuh oleh kajian mutakhir. Mohammad Fadzeli Jaafar et al. (2024) memetakan taksonomi kata pinjaman Arab dalam bahasa Melayu berdasarkan *Kamus Dewan Perdana* dan mendapati bahawa kata nama merupakan kelas kata yang paling banyak dipinjam, manakala Indirawati Zahid et al. (2024) membina prototaip peluasan makna dan menunjukkan bahawa sebahagian kata pinjaman Arab telah beralih atau meluas maknanya dalam penggunaan bahasa Melayu sehingga tidak lagi bertindih sepenuhnya dengan makna sumbernya. Oleh sebab sebahagian kata pinjaman itu sudah beranjak maknanya dalam penggunaan bahasa Melayu, pemulangan kata berkenaan kepada bentuk Arab asalnya menghasilkan padanan yang tepat dari sudut etimologi tetapi menyesatkan dari sudut pragmatik. Fenomena inilah yang dijadikan sub-kategori khusus dalam tipologi yang dibina.

Kelompangan Kajian

Ringkasnya, terdapat tiga kelompangan yang saling berkait. Kelompangan pertama ialah model Koller belum diuji pada antara muka sastera yang menghubungkan bahasa Melayu dengan bahasa Arab. Kelompangan kedua ialah penilaian terjemahan bagi pasangan bahasa ini masih berhenti pada tahap leksikal dan belum menjangkau tahap ilokusi dan implikatur. Kelompangan ketiga ialah aplikasi model Koller yang sedia ada tidak menyediakan definisi operasional, penunjuk pengekodan atau ujian kebolehpercayaan yang membolehkan replikasi. Ketiga kelompangan tersebut ditangani secara serentak dalam kajian ini.

METODOLOGI

Reka bentuk kajian

Kajian ini berbentuk analisis kandungan kualitatif berarah yang disokong statistik deskriptif. Pendekatan berarah dipilih mengikut penjelasan Hsieh dan Shannon (2005), iaitu pendekatan yang memulakan analisis dengan kategori terbitan teori sebelum kategori tersebut diperhalusi apabila bertemu data sebenar. Kategori analisis dalam kajian ini diterbitkan daripada dimensi pragmatik Koller, kemudian diperhalusi berdasarkan data korpus. Statistik deskriptif hadir untuk melaporkan taburan secara telus dan bukan untuk membuat inferens terhadap populasi. Satu penegasan perlu dibuat di sini. Kerja ini merupakan kritikan terjemahan dan bukan amalan terjemahan, justeru terjemahan alternatif yang muncul dalam bahagian Dapatan berfungsi sebagai ilustrasi analitikal yang disahkan panel pakar dan bukan sebagai cadangan terjemahan yang bersifat rasmi.

Korpus dan Unit Analisis

Teks sumber ialah novel *Ustaz* karya S. Othman Kelantan. Teks sasaran pula ialah terjemahan Arabnya yang bertajuk *al-Ustaz*, hasil kerja Sultan Ahmad bin Abdur dan Mujahid Mustafa Bahjat, edisi pertama tahun 2010, terbitan Nusa Centre. Analisis meliputi Bab 1 hingga Bab 3 dan menghasilkan 66 unit yang layak. Tiga sebab mendasari pemilihan teks ini; pertama, sampel tergolong dalam bilangan terhad novel Melayu yang mempunyai terjemahan Arab yang diterbitkan. Kedua, sampel padat dengan dialog, bentuk sapaan sosial dan rujukan budaya, iaitu tapak yang paling produktif bagi analisis pragmatik. Ketiga, sampel sudah dikaji pada tahap leksikal oleh Mohd Hasan et al. (2020), sehingga dapatan kajian semasa dapat dibandingkan secara langsung dengan dapatan pada tahap yang lebih rendah dalam korpus yang sama. Edisi teks sumber yang digunakan dalam kajian ini cetakan 2021, terbitan Nusa Centre, 33 bilangan halaman, manakala rujukan halaman bagi setiap unit dalam Jadual 3 merujuk edisi tersebut.

Unit analisis kajian ini ialah unit terjemahan pragmatik, iaitu huraian teks sumber yang tafsirannya menuntut inferens melangkaui kandungan proposisi, berserta padanan dalam teks sasaran. Lima penunjuk digunakan untuk mengenal pastinya. Penunjuk pertama ialah pelaksanaan tindakan tutur yang tidak dinyatakan secara langsung seperti sindiran, teguran dan permintaan tidak langsung. Penunjuk kedua ialah kehadiran penanda deiksis sosial, iaitu kata sapaan, kata ganti nama dan gelaran yang menandakan hubungan kuasa atau keakraban. Penunjuk ketiga ialah kebergantungan pada pengetahuan latar budaya khusus bagi menghasilkan inferens yang dimaksudkan. Penunjuk keempat ialah bentuk formula tetap seperti salam, doa, sumpah dan seruan. Penunjuk kelima ialah peribahasa, simpulan bahasa dan metafora konvensional.

Kerangka Pengekodaan

Tipologi dalam Jadual 1, yang dinamakan Tipologi Kehilangan Pragmatik atau TKP, merupakan sumbangan utama Artikel ini. Setiap kategori dilengkapi definisi

operasional dan penunjuk pengekodan supaya keputusan pengekodan dapat disemak oleh pihak ketiga. Setiap unit dikodkan kepada satu kategori utama sahaja. Apabila satu unit memenuhi lebih daripada satu kategori, kategori yang menyebabkan kehilangan paling besar dipilih sebagai kod utama, manakala kategori kedua direkodkan sebagai kod sekunder.

Jadual 1 *Tipologi kehilangan pragmatik bagi pasangan bahasa Melayu dan Arab*

Kod	Kategori	Definisi operasional	Penunjuk pengekodan
KP1	Anjakan daya ilokusi	Teks sasaran melaksanakan tindakan tutur yang berbeza daripada tindakan tutur dalam teks sumber, walaupun kandungan proposisinya kekal sama.	Sindiran bertukar menjadi pernyataan langsung. Permintaan tidak langsung bertukar menjadi arahan. Teguran halus bertukar menjadi kritikan terbuka.
KP2	Kehilangan deiksis sosial	Sistem sapaan dan kata ganti nama Melayu yang menandakan hierarki dan keakraban diratakan kepada satu bentuk Arab yang neutral.	Perbezaan antara bentuk hormat dengan bentuk akrab hilang. Gelaran kekeluargaan yang digunakan kepada bukan saudara dipindahkan secara harfiah.
KP3	Kegagalan implikatur budaya	Rujukan budaya khusus dipindahkan secara denotatif sehingga inferens yang dimaksudkan tidak dapat dicapai oleh pembaca Arab.	Adat, upacara, makanan, susunan sosial atau rujukan tempatan dipindahkan tanpa sebarang pampasan konteks.
KP3 b	Pemulangan kognitif yang menipu, iaitu subkategori kepada KP3	Kata Melayu berasal Arab yang sudah beranjak maknanya dipulangkan kepada bentuk Arab asalnya, sehingga menghasilkan padanan yang tepat dari sudut etimologi tetapi salah dari sudut pragmatik.	Padanan yang dipilih berbentuk kognitif. Makna kata tersebut dalam bahasa Arab moden berbeza daripada makna semasanya dalam bahasa Melayu. Konteks ayat menuntut makna Melayu.

KP4	Peleraian formula fatik dan keagamaan	Ungkapan formula Melayu diterjemahkan secara bebas, digugurkan, atau sebaliknya diarabkan secara berlebihan sehingga menaikkan laras melebihi laras teks sumber.	Salam, doa, sumpah dan seruan kehilangan fungsi fatiknya. Laras teks sasaran menjadi lebih formal atau lebih keagamaan berbanding teks sumber.
KP5	Perataan peribahasa dan kiasan	Peribahasa, simpulan bahasa atau metafora konvensional dipindahkan secara harfiah sehingga kehilangan daya ilokusi dan nilai estetik secara serentak.	Terjemahan harfiah menghasilkan imej yang tidak lazim dalam bahasa Arab. Padanan peribahasa Arab tidak dicari. Kesan retorik ungkapan hilang.

Empat daripada kategori tersebut, iaitu KP1, KP2, KP4 dan KP5, dibina daripada konstruk pragmatik yang bersifat sejagat, iaitu daya ilokusi, deiksis sosial, formula fatik dan ungkapan figuratif. Kategori tersebut dengan itu tidak terikat pada pasangan bahasa yang dikaji di sini. Kategori KP3b pula bergantung pada satu syarat, iaitu kewujudan sejarah pinjaman leksikal yang mendalam antara bahasa sumber dengan bahasa sasaran. Syarat itu dipenuhi oleh banyak pasangan bahasa selain Melayu dan Arab, termasuk pasangan Parsi dan Arab, Turki dan Arab, Urdu dan Arab, Hausa dan Arab serta Swahili dan Arab. Instrumen ini oleh itu boleh diguna semula dalam sebarang konteks yang memenuhi syarat tersebut tanpa perlu dibina semula, dan borang pengekodan boleh diperolehi melalui pernyataan ketersediaan data di hujung Artikel ini.

Pemboleh Ubah Sokongan

Dua pemboleh ubah sokongan direkodkan bagi setiap unit. Pemboleh ubah pertama ialah strategi penterjemahan, yang dikodkan sebagai S1 bagi strategi harfiah, S2 bagi penggantian budaya, S3 bagi generalisasi, S4 bagi penambahan penjelasan di dalam teks, S5 bagi penggunaan nota kaki atau glosari, serta S6 bagi pengguguran. Pemboleh ubah kedua ialah darjah kehilangan pragmatik, yang dikodkan sebagai 0 apabila unit sepadan sepenuhnya, 1 apabila daya ilokusi dikekalkan tetapi kekuatan atau larasnya berubah, serta 2 apabila daya ilokusi tidak dapat dicapai oleh pembaca sasaran.

Dua keadaan yang lazim dapat menggambarkan cara pengekodan ini dijalankan. Dalam bahasa Melayu, pilihan antara awak, kau dan tuan menandakan tiga hubungan sosial yang berbeza. Apabila kesemuanya dipindahkan kepada satu bentuk yang sama, iaitu أنت, maklumat hierarki dan keakraban hilang sepenuhnya walaupun rujukan kepada orang kedua kekal tepat, lalu unit berkenaan dikodkan sebagai KP2 dengan darjah kehilangan 2. Keadaan kedua melibatkan perkataan

khalwat, yang membawa makna khusus dalam wacana sosial dan perundangan Melayu semasa, sedangkan bentuk Arabnya iaitu *خلوة* lazimnya membawa makna bersendirian atau beruzlah. Pemulangan kata tersebut kepada bentuk asalnya tanpa pampasan konteks dikodkan sebagai KP3b.

Prosedur, Kesahan dan Kebolehpercayaan

Pengumpulan data bermula dengan pembacaan rapi terhadap kedua teks secara selari, diikuti penjajaran pada peringkat perenggan bagi memastikan setiap unit sumber dipadankan dengan unit sasaran yang betul. Penyaringan unit dijalankan berdasarkan kriteria dalam subbahagian Korpus dan Unit Analisis, dan pengumpulan diteruskan sehingga tiada kategori baharu muncul dalam dua bab yang berurutan.

Empat langkah diambil bagi memastikan dapatan boleh diaudit. Langkah pertama ialah pengekodan rintis terhadap sepuluh peratus daripada jumlah unit, yang dijalankan secara berasingan oleh pengkaji dan seorang pengkod kedua yang mempunyai latar belakang dalam pengajian penterjemahan Arab. Definisi operasional dalam Jadual 1 diperhalusi berdasarkan perbezaan yang timbul sebelum pengekodan penuh dimulakan. Langkah kedua ialah pengiraan persetujuan antara pengkod menggunakan pekali Cohen's Kappa (Cohen, 1960), dengan ambang minimum ditetapkan pada 0.70 dan nilai yang diperoleh ialah 0.78. Nilai tersebut berada dalam julat yang ditafsirkan sebagai persetujuan sederhana hingga baik oleh McHugh (2012), iaitu julat yang memadai bagi kerja pengekodan tafsiran dalam kajian teks. Langkah ketiga ialah semakan pakar terhadap kerangka pengekodan dan cadangan terjemahan alternatif oleh dua orang penilai, iaitu seorang penutur jati bahasa Arab yang berkelayakan dalam pengajian sastera dan seorang pensyarah penterjemahan yang menguasai bahasa Melayu dan bahasa Arab, dengan setiap pindaan yang dicadangkan didokumenkan. Langkah keempat ialah penyimpanan borang pengekodan penuh sebagai jejak audit, yang mengandungi nombor unit, rujukan halaman bagi kedua teks, kod tipologi, kod strategi, darjah kehilangan serta catatan pengkod.

DAPATAN

Taburan Kategori Kehilangan

Sebanyak 66 unit terjemahan pragmatik dikutip daripada Bab 1 hingga Bab 3. Sejumlah 12 unit teks yang dikenal pasti pada peringkat awal ditolak semasa penyaringan kerana tidak memenuhi kriteria dalam subbahagian Korpus dan Unit Analisis. Taburan kategori dipaparkan dalam Jadual 2. Kesemua 12 bentangan yang ditolak direkodkan dalam borang pengekodan berserta sebab penolakan bagi setiap satu, dan borang tersebut boleh diperoleh melalui pernyataan ketersediaan data.

Jadual 2 *Taburan kekerapan kategori kehilangan pragmatik*

Kod	Kategori	Kekerapan (n)	Peratus (%)
KP1	Anjakan daya ilokusi	8	12.1
KP2	Kehilangan deiksis sosial	6	9.1
KP3	Kegagalan implikatur budaya	16	24.2
KP3b	Pemulangan kognitif yang menipu	7	10.6
KP4	Peleraian formula fatik dan keagamaan	2	3.0
KP5	Perataan peribahasa dan kiasan	27	40.9
Jumlah		66	99.9

Kategori perataan peribahasa dan kiasan (KP5) mendominasi korpus pada kadar 40.9 peratus, manakala kategori peleraian formula fatik dan keagamaan (KP4) mencatatkan kekerapan yang paling rendah pada kadar 3.0 peratus, diikuti kategori kehilangan deiksis sosial (KP2) pada kadar 9.1 peratus. Jumlah peratus berjumlah 99.9 peratus disebabkan pembundaran kepada satu tempat perpuluhan. Taburan ini kelihatan konsisten merentas ketiga bab yang dikaji, dan gaya penceritaan yang sarat kiasan serta bahasa figuratif menyebabkan KP5 sentiasa mencatatkan taburan tertinggi dalam setiap bab. Daripada keseluruhan 66 unit, sebanyak 36 unit dikodkan pada darjah kehilangan 2 sebagaimana yang dipaparkan dalam Jadual 4.

Ciri Setiap Kategori

Jadual 3 mengemukakan senarai penuh 66 unit terjemahan pragmatik yang dikutip daripada Bab 1 hingga Bab 3, disusun mengikut bab dan mengikut kod TKP bagi setiap unit.

Jadual 3(a) *Senarai unit terjemahan pragmatik Bab 1 mengikut kategori kehilangan (n = 28)*

No	Teks Sumber (BM)	Teks Sasaran (Arab)	Kod TKP	Penjelasan & Mekanisme Kehilangan	Kod Strategi	Darjah	Halaman
1	Peluru Amur	رصاصات وهمية	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Nama khas Amur dianjakkan secara langsung menjadi وهمية (palsu/khayalan), mengubah status objek dalam naratif daripada rujukan khusus kepada kenyataan umum.	S1	2	2
2	Fakulti kritikal	حاسة حاسمة	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Fakulti kritikal (keupayaan menilai/memikirkan secara kritis) dianjakkan kepada حاسة حاسمة (deria penentu/tajam), mengubah fungsi kognitif minda kepada konsep deria.	S1	2	3
3	Gadis yang lincah dan menawan itu	الفتاة المتغنية الجذابة	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Sifat lincah (aktif/bertenaga) dianjakkan kepada المتغنية (mengadakan/ kemanjaan), mengubah ton watak daripada sifat positif kepada konotasi berbeza.	S1	1	8

4	Suara Kemanjaan	صوت شجي	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Nuansa kemanjaan (kelembutan/keakra ban watak) dianjakkan kepada صوت شجي (suara syahdu/sedih), mengubah keadaan emosi dan niat ilokusi penutur.	S1	2	5
5	Suara batin	باحث بأسرارہ	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Konsep suara batin (bisikan hati/gerak hati) dianjakkan secara naratif kepada "meluahkan rahsia- rahsiannya" (باحث بأسرارہ), menukarkan monolog dalaman kepada tindakan pendedahan luaran.	S4	1	5
6	Lelaki sulungnya	ابنها البكر	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Gelaran hierarki/status kelahiran dalam keluarga Melayu (sulung) diratakan kepada bentuk Arab denotatif biasa (ابنها البكر).	S1	1	6
7	Buraq	براق	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Simbol budaya/keagamaan Buraq dipindahkan secara transliterasi harfiah tanpa pampasan penjelasan, merosakkan inferens konteks bagi pembaca Arab.	S1	2	2

8	Amerika	أمريكا	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Pemindahan denotatif biasa bagi rujukan geografi/budaya luar.	S1	1	6
9	Jet	طائر	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Istilah moden jet (pesawat jet) diratakan secara umum kepada طائر (burung/objek terbang), mengurangkan kejelasan rujukan.	S3	2	6
10	Musim tengkujuh	موسم الأمطار	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Fenomena iklim khusus Nusantara (tengkujuh) digeneralisasikan kepada موسم الأمطار (musim hujan biasa), menyebabkan pembaca Arab kehilangan konotasi iklim monsun tempatan dan implikasi sosialnya.	S3	2	3
11	Nasamah	البشرية	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Kata Melayu berasal Arab Nasamah (asal: Nasamah - jiwa/angin berhembus) dipulangkan secara kognitif sebagai البشرية (kemanusiaan), menyebabkan berlakunya kelainan	S1	2	1

makna berbanding konteks Melayu asal.							
12	Mafhum	لا يفهم	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Kata mafhum (yang difahami/konsep) dipulangkan ke bentuk root Arab sebagai لا يفهم (tidak faham), menghasilkan makna yang berlawanan daripada konteks asal.	S1	2	3
13	Natiqah	الناطق	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Istilah Natiqah (akal/pemikiran rasional dalam Melayu) dipulangkan secara kognitif kepada الناطقة (yang bercakap), mengelirukan makna bidang falsafah/psikologi tempatan.	S1	2	4
14	Doa	الدعاء	KP4	Peleraian Formula Fatik & Keagamaan: Ungkapan fatik/keagamaan diterjemahkan secara mengekalkan rujukan asasnya.	S1	1	7

15	Kegoncangan Iman	ضعف الإيمان	KP4	Peleraian Formula Fatik & Keagamaan: Metafora keagamaan Melayu yang kuat (goncang) diratakan menjadi ضعف الإيمان (kelemahan iman biasa), mengurangkan laras dan daya ilokusi teks sumber.	S3	2	8
16	Gaung keseksaan	مستتفع العذاب	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Metafora fizikal gaung (dalam/jurang) ditukar secara harfiah kepada مستتفع (paya/paya lekang), mengubah imej visual dan daya estetika asal.	S1	2	2
17	Anak kijang	الغزالة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Kiasan fauna tempatan (kijang) diratakan kepada spesies Arab yang berbeza (غزالة - rusa/gazel), menghilangkan unsur kiasan tempatan.	S2	1	8
18	K.O	الضربة القاتلة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Idiom/ungkapan figuratif perlawanan (K.O) diterjemahkan secara harfiah sebagai "pukulan maut" (الضربة القاتلة), meratakan unsur kiasan asal.	S1	1	8

19	Tenang	هادئة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Nuansa deskriptif digeneralisasikan kepada perkataan Arab biasa.	S3	1	6
20	Damai	هادئة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Kepelbagaian kosa kata estetika Melayu (tenang, damai, hening) diratakan kepada satu perkataan Arab yang sama (هادئة), menyebabkan kehilangan variasi estetik.	S3	1	6
21	Hening	هادئة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Nuansa keheningan suasana diratakan kepada kata biasa هادئة.	S3	1	6
22	Ledakan hatinya	انفجرت خزائن قلبه	KP5	Ledakan hatinya" itu bukan bermaksud hati betul-betul meletup – ia kiasan/metafora untuk gambarkan emosi yang sangat kuat (marah meluap, sedih melampau, dsb). Ini "kekuatan bahasa figuratif" – cara orang Melayu suka gunakan imej dramatik untuk sampaikan emosi.	S1	1	5

23	Gelombang	يموج	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Imej kiasan gelombang ditukar kepada kata kerja lakonan harfiah (يموج).	S1	1	3
24	Wap	البخار	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Pemindahan unsur fizikal/alam secara denotatif biasa.	S1	1	3
25	Sentimental	الأحاسيس	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Ungkapan emosi kiasan sentimental diratakan secara umum kepada الأحاسيس (perasaan-perasaan).	S3	1	5
26	Mengecil	يضمحل	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Perubahan saiz kiasan diterjemahkan mengikut makna denotatif biasa.	S1	1	3
27	Menipis	يتضائل	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Perilaku keadaan abstrak diratakan secara denotatif.	S3	1	3
28	Meresap	تتسرب	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Metafora pergerakan abstrak diratakan kepada kata kerja fizikal biasa.	S3	1	3

Jadual 3(b) *Senarai unit terjemahan pragmatik Bab 2 mengikut kategori kehilangan (n = 13)*

No	Teks Sumber (BM)	Teks Sasaran (Arab)	Kod TKP	Penjelasan & Mekanisme Kehilangan	Kod Strategi	Darjah	Halaman
1	Kemanjaan	خطيب باهتمام	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Sifat/perilaku kemanjaan dianjakkan secara langsung kepada tindakan wacana luar (خطيب باهتمام - penceramah yang mengambil berat), mengubah perwatakan dan niat emosi asal.	S1	2	10
2	Tercokol	يترصدان	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Keadaan tercokol (berada/duduk di sesuatu tempat) dianjakkan kepada kata kerja tindakan يترصدان (mengintai/mengendap), menukarkan pemerhatian pasif kepada tindakan berunsur ancaman.	S1	2	12
3	Datuk	دائو	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Gelaran kehormat Melayu dipindahkan secara transliterasi harfiah sahaja tanpa pampasan konteks, menyebabkan hierarki sosial watak gagal difahami pembaca Arab.	S1	2	9

4	Datin	داتين	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Gelaran kebesaran isteri VIP dipindahkan secara transliterasi harfiah, meratakan pemahaman pembaca terhadap struktur pangkat dan kedudukan sosial tempatan.	S1	2	9
5	Penghulu	سيد القوم	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Jawatan pentadbiran institusi kampung Melayu (Penghulu) diratakan menjadi سيد القوم (ketua kaum), yang merosakkan kefahaman fungsi pentadbiran tempatan.	S3	2	14
6	Pakaian midi	فستانها القصير	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Gaya fesyen moden/barat (midi) diratakan menjadi فستانها القصير (gaun pendek biasa), mengalihkan inferens budaya dan pemakaian watak.	S3	2	13
7	Panggung wayang	السينما	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Rujukan tempatan panggung wayang diterjemahkan secara denotatif biasa sebagai السينما, mengurangkan nuansa wacana hiburan tempatan.	S1	1	11

8	Rehal	الطاولة الصغير التي وضعت عليها القرآن	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Perabot khusus al-Quran (rehal) diterjemahkan secara deskriptif (...طاولة صغيرة), mengurangkan kosa kata khusus budaya Islam Nusantara.	S4	0	16
9	Baju Kurung	لباسها الشعبي (باجو كورونج)	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Pakaian tradisional Melayu dipindahkan menerusi transliterasi dan generalisasi (لباسها الشعبي), menyebabkan pembaca Arab memerlukan pampasan visual/penjelasan.	S4	1	17
10	Kamar	الصالة	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Maksud kamar (bilik tidur/ruang peribadi) diterjemahkan sebagai الصالة (ruang tamu/ruang umum), merosakkan inferens konteks lokasi dan privasi watak.	S1	2	17
11	Puteri Tunggal	الأميرة المدللة	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Status susur jalur keluarga (anak tunggal) ditafsirkan secara emosi sebagai المدللة (anak manja), menggantikan kenyataan asal dengan andaian perwatakan.	S2	2	17

12	Janggal	متنافرة غير متناغمة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Nuansa perasaan/suasana janggal diterjemahkan secara pusingan kata harfiah (متنافرة غير متناغمة) - berlawanan dan tidak seharmonis), meratakan gaya bahasa estetik asal.	S1	1	11
13	Keseganan	الخلل	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Nuansa rasa malu/segan Melayu diratakan secara denotatif biasa kepada الخلل.	S3	1	13

Jadual 3(c) Senarai unit terjemahan pragmatik Bab 3 mengikut kategori kehilangan (n = 25)

No	Teks Sumber (BM)	Teks Sasaran (Arab)	Kod TKP	Penjelasan & Mekanisme Kehilangan	Kod Strategi	Darjah	Halaman
1	Kenduri keluarga	بمجلس عزاء أحد أقاربه	KP1	Anjakan Daya Ilokusi: Majlis keramaian/perhimpunan keluarga (kenduri) dianjurkan secara langsung menjadi مجلس عزاء (majlis takziah/kematian), mengubah fungsi wacana daripada suasana gembira/kemasyarakatan kepada suasana berduka.	S1	2	23

2	Seorang lebai	المأذونا	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Gelaran penghormatan keagamaan masyarakat Melayu (lebai) dijanjikan kepada jawatan rasmi المأذون (pegawai penolong pendaftar nikah), merosakkan hierarki dan peranan sosial sebenar watak.	S1	2	24
3	Setiausaha	أمين سر	KP2	Kehilangan Deiksis Sosial: Gelaran jawatan/peranan pentadbiran (setiausaha) dipindahkan secara terjemahan harfiah denotatif (أمين سر), meratakan nuansa hierarki sosial atau pentadbiran dalam konteks perbualan Melayu.	S1	1	25
4	Batik	باتيك	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Simbol warisan seni tekstil Melayu dipindahkan secara transliterasi harfiah tanpa pampasan konteks visual bagi pembaca Arab.	S1	2	21

5	Berkain sarung kotak-kotak	إزار عليه شكل المربعات	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Budaya pemakaian santai/tradisional Melayu (kain sarung) diterjemahkan secara deskriptif harfiah (إزار - kain samping bergaris segi empat), mengurangkan nilai gaya tempatan.	S4	1	23
6	Banglo	الفيللا	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Premis kediaman status tinggi tempatan (banglo) digantikan dengan الفيللا (vila Arab), mengalihkan inferens seni bina dan kediaman tempatan.	S2	1	19
7	Pintu pagar	بوابة الفيللا	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Ditambah penjelas الفيللا yang terikat dengan penggantian budaya premis.	S4	1	19
8	Surau-surau	المصليات	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Institusi keagamaan dan kemasyarakatan khusus Melayu (surau) diratakan menjadi المصليات (ruang solat biasa), mengurangkan peranan fungsi kemasyarakatannya.	S1	2	27

9	Vespa	بدراجة البخارية	KP3	Kegagalan Implikasi Budaya: Jenama/symbol budaya mototsikal ikonik (Vespa) digeneralisasikan kepada دراجة بخارية (motosikal biasa), menyebabkan kehilangan nilai konotasi budaya nostalgia/gaya hidup watak.	S3	2	19
10	Darah tinggi	ضغط الدم	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Istilah perubatan Melayu bagi hipertensi dipulangkan secara kognitif sebagai ضغط الدم (tekanan darah biasa) tanpa penjelasan عالي (tinggi), menyebabkan kehilangan rujukan klinikal sebenar.	S1	2	20
11	Kencing manis	السكري	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Istilah simpulan penyakit Melayu (kencing manis) dipulangkan mengikut padanan istilah saintifik Arab (السكري), mengekalkan denotasi klinikal tetapi mengubah gaya pengistilahan awam/perbualan tempatan.	S1	1	20

12	Ganjaran	المكسب	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Kata Melayu ganjaran (hadiah/balasan) dipulangkan mengikut padanan kognitif المكسب (keuntungan komersial), mengubah maksud daripada balasan emosi/penghargaan kepada aspek kewangan.	S1	2	24
13	Enam batu	ستة أميال	KP3 b	Pemulangan Kognitif yang Menipu: Ukuran jarak batu ditukar secara terus kepada أميال (batu nautika/mil), menyebabkan rujukan ukuran jarak menjadi tidak tepat dari segi skala.	S1	2	32
14	Lembut bagaikan buih air yang berkumpul di situ	كان فقاعات الماء متراكمة هناك من نعومتها	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Metafora kelembutan tekstur yang puitis diterjemahkan secara harfiah, menghasilkan deskripsi yang kaku dan aneh dalam bahasa Arab.	S1	2	21
15	Taman kecil yang segar bugar	الحديقة الصغيرة الخضرة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Ungkapan berpasangan Melayu (segar bugar) diratakan menjadi الخضرة (yang hijau), meratakan nilai kepelbagaian kosa kata estetika teks asal.	S1	1	22

16	Gondol dan licin saja	لامع ملس	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Idiom/penilaian keadaan fizikal (gondol dan licin) diratakan secara harfiah menjadi لامع ملس (berkilat dan halus).	S1	1	25
17	Suara sahutan yang mersik	بصوت صاخب	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Keindahan kiasan suara yang nyaring/jelas (mersik) diterjemahkan sebagai بصوت صاخب (suara bising/riuh), mengubah konotasi keindahan suara kepada gangguan bunyi.	S1	2	27
18	Yang berkulit putih kelemayar	يميل إلى شكل بيضوي	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Kiasan warna kulit tempatan (putih kelemayar - putih berseri) ditafsir secara salah menjadi يميل إلى شكل بيضوي (berbentuk bujur/oval), memindahkan rujukan warna kepada rujukan bentuk muka.	S1	2	27
19	Tersipu-sipu	خاضعة الجبين من الخجل والاستحياء	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Perilaku bahasa emosi (tersipu-sipu) diterjemahkan secara meleret-leret (خاضعة الجبين...), merosakkan keaslian gaya kiasan asal.	S4	1	28

20	Mengerling	تتظر بنظرات خاطفة	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Kata kerja bahasa isyarat mata (mengerling) diratakan secara penjelasan perkataan (تتظر بنظرات - melihat dengan pandangan sekilas).	S4	1	28
21	Pahanya yang putih melepak	وفخذها الأبيض المزين	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Penguat warna kiasan (putih melepak) ditafsirkan sebagai المزين (yang dihiasi), mengubah maksud kiasan warna kulit kepada pemakaian hiasan.	S1	2	28
22	Kelumrahan zaman sekarang	طبيعة العصر الحديث	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Ungkapan rutin norma masyarakat Melayu diratakan secara kognitif kepada طبيعة العصر الحديث (sifat zaman moden).	S1	1	30
23	Struktur moden	مباشرة التشكيلة العصرية	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Deskripsi susunan fikiran/seni bina diratakan secara harfiah.	S1	1	31
24	Berdiskusi	تتجاوز معه	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Kata pinjaman wacana intelek (berdiskusi) diratakan secara wacana am (تتجاوز معه - berbual dengannya).	S3	1	31

25	Ombak yang mengalun dan mengapung dalam lautan dadanya	صوت أمواج تتضارب و تتقلب في بحر صدره	KP5	Perataan Peribahasa & Kiasan: Metafora emosi yang berat (ombak dalam dada) diterjemahkan secara harfiah kata demi kata, mengurangkan nilai estetik dan impak retorik asal.	S1	1	33
----	--	--------------------------------------	-----	--	----	---	----

Strategi Penterjemahan dan Darjah Kehilangan

Hubungan antara strategi yang dipilih penterjemah dengan darjah kehilangan yang terhasil dipaparkan dalam Jadual 4.

Jadual 4 Tabulasi silang antara strategi penterjemahan dengan darjah kehilangan pragmatik

Strategi	Darjah 0	Darjah 1	Darjah 2	Jumlah
S1: Harfiah	0	12	28	40
S2: Penggantian budaya	0	1	2	3
S3: Generalisasi	0	12	2	14
S4: Penambahan penjelasan dalam teks	1	4	0	5
S5: Nota kaki atau glosari	0	0	0	0
S6: Pengguguran	0	0	4	4
Jumlah Besar	1	29	36	66

Strategi harfiah menyumbang 77.8 peratus daripada kes yang dikodkan pada darjah 2, iaitu 28 daripada 36 kes. Strategi penambahan penjelasan di dalam teks (S4) pula mencatatkan kadar kesepadanan penuh yang paling tinggi, iaitu satu daripada lima unit atau 20.0 peratus, di samping tidak menghasilkan sebarang kes kehilangan

penuh. Strategi nota kaki atau glosari (S5) langsung tidak digunakan dalam korpus ini. Kesemua nilai dalam Jadual 4 diterbitkan daripada kod strategi dan kod darjah bagi setiap unit dalam Jadual 3, justeru setiap sel dalam Jadual 4 boleh dikira semula oleh pembaca daripada data yang dipaparkan.

Analisis merentas kategori menunjukkan bahawa strategi penambahan penjelasan (S4) berkesan bagi kategori deiksis sosial (KP2) dan implikatur budaya (KP3) untuk mengelakkan kegagalan fungsi teks, namun strategi yang sama menjadi kurang praktikal apabila diterapkan pada peribahasa dan kiasan (KP5) kerana ia cenderung merosakkan keputisan serta kelancaran aliran naratif. Sebaliknya, strategi penggantian budaya (S2) lebih berkesan untuk mengekalkan daya estetik KP5 tetapi berisiko tinggi mencetuskan anjakan daya ilokusi (KP1) sekiranya padanan budaya sasaran tidak dikawal dengan ketat.

Corak inilah yang menjawab persoalan kajian ketiga. Pada peringkat deskriptif, terdapat kaitan yang jelas antara pemilihan strategi dengan darjah kehilangan, kerana kebergantungan pada strategi harfiah (S1) menghasilkan kehilangan penuh dalam 28 daripada 40 unit atau 70.0 peratus, berbanding dengan strategi penambahan penjelasan (S4) yang tidak menghasilkan sebarang kehilangan penuh. Perlu ditegaskan bahawa kaitan ini dilaporkan secara deskriptif sahaja. Kajian ini tidak menjalankan ujian statistik inferensi kerana data berasal daripada satu teks dan satu pasangan penterjemah, justeru istilah signifikan tidak digunakan dan tiada dakwaan hubungan sebab akibat dibuat.

PERBINCANGAN

Dapatan kajian ini boleh dibaca sebagai sambungan langsung kepada kajian Mohd Hasan et al. (2020), yang merumuskan bahawa kata nama khas dalam terjemahan yang sama lazimnya dipindahkan secara harfiah pada tahap leksikal. Pada tahap pragmatik, kecenderungan itu didapati berterusan. Penterjemah kekal bergantung pada strategi harfiah (S1), yang menyumbang 77.8 peratus daripada keseluruhan kes kehilangan pragmatik penuh, sehingga nuansa budaya, kiasan dan deiksis sosial diratakan kepada bentuk kognitif atau kepada terjemahan kata demi kata. Apabila kecenderungan yang sama berterusan merentas kedua tahap, apa yang diperhatikan bukan siri keputusan yang terasing sebaliknya satu orientasi penterjemahan yang konsisten. Orientasi seperti itu lebih tepat ditangani melalui latihan dan garis panduan editorial berbanding melalui pembetulan setempat.

Kedudukan dapatan ini berbanding kajian aplikasi Koller yang lain memerlukan penjelasan. Darmawati dan Sajarwa (2022) serta Budiningtyas et al. (2020) melaporkan dominasi kesepadanan pragmatik yang berjaya dalam korpus mereka, sedangkan korpus semasa memperlihatkan kadar kehilangan pragmatik yang tinggi. Sebanyak 54.5 peratus daripada unit mengalami kehilangan pragmatik penuh pada darjah 2, sebanyak 43.9 peratus mengalami kehilangan sebahagian pada darjah 1, manakala hanya 1.5 peratus mencapai kesepadanan penuh pada darjah 0.

Tiga faktor berkemungkinan dapat menjelaskan berkaitan jurang tersebut. Faktor pertama ialah arah bahasa, kerana kedua kajian terdahulu bergerak ke arah

bahasa yang mempunyai infrastruktur terjemahan yang jauh lebih matang. Faktor kedua ialah genre, kerana takarir dan fiksyen popular membenarkan kebebasan yang lebih luas berbanding naratif yang sarat rujukan sosial tempatan. Faktor ketiga ialah kedudukan penterjemah itu sendiri, kerana menterjemah ke dalam bahasa kedua menuntut kecekapan budaya yang berbeza daripada menterjemah ke dalam bahasa pertama, iaitu isu yang ditunjukkan oleh Radin Salim dan Mansor (2021) sebagai punca sebenar kegagalan pemindahan budaya. Satu penegasan perlu dibuat di sini. Ketiga faktor tersebut dikemukakan sebagai penjelasan yang munasabah dan bukan sebagai dapatan yang diuji, kerana reka bentuk kajian ini tidak membenarkan perbandingan terkawal antara korpus.

Antara semua dapatan, sub kategori KP3b membawa implikasi teori yang paling jauh. Hubungan pinjaman yang mendalam antara bahasa Melayu dengan bahasa Arab lazimnya dianggap kelebihan bagi penterjemah kerana ia menyediakan kolam padanan yang sedia ada. Dapatan semasa menunjukkan keadaan yang bertentangan. Kedekatan leksikal menggalakkan penterjemah menerima padanan kognitif tanpa menyemak sama ada makna semasa kata tersebut dalam bahasa Melayu masih bertindih dengan makna Arabnya. Kemungkinan tersebut kini mempunyai asas dokumentasi yang kukuh, kerana Indirawati Zahid et al. (2024) menunjukkan bahawa peluasan dan peralihan makna merupakan corak yang sistematik dan bukan kekecualian dalam kalangan kata pinjaman Arab dalam bahasa Melayu. Dalam kerangka Koller, hasilnya ialah kesepadanan denotatif yang cemerlang dan kesepadanan pragmatik yang gagal secara serentak. Kombinasi inilah yang paling sukar dikesan kerana teks sasaran tidak memperlihatkan sebarang tanda kesilapan pada permukaannya. Pemulangan kognitif yang menipu dengan itu wajar diangkat sebagai kategori masalah terjemahan yang tersendiri.

Selain implikasi teori, dapatan ini membuka ruang tindakan yang boleh dilaksanakan dengan segera. Kategori KP2, KP4 dan KP5 melibatkan sistem yang tertutup dan boleh disenaraikan, iaitu sistem sapaan, formula fatik dan khazanah peribahasa, justeru ketiganya boleh dijadikan senarai semak penyuntingan sebelum sesebuah terjemahan diserahkan kepada penerbit. Kategori KP3b pula menuntut prosedur yang berbeza, iaitu semakan kamus dwibahasa terhadap setiap padanan kognitif sebelum ia diterima, kerana bentuk kognitif itulah yang paling kerap lolos daripada semakan biasa. Cadangan ini selari dengan dapatan Radin Salim dan Mansor (2021) bahawa kegagalan pemindahan budaya berpunca daripada kecekapan penterjemah, iaitu punca yang boleh ditangani melalui latihan dan bukan melalui pemilihan teks.

Pada peringkat instrumen pula, tipologi dalam Jadual 1 menunjukkan bahawa dimensi pragmatik Koller boleh dioperasikan tanpa mengorbankan kekayaan konseptualnya. Nilai Cohen's Kappa sebanyak 0.78 menunjukkan bahawa kategori tersebut boleh dikodkan secara konsisten oleh pengekod yang berbeza, iaitu syarat asas yang tidak dipenuhi oleh kebanyakan aplikasi model Koller sebelum ini. Dapatan yang terhasil melalui instrumen ini dengan itu boleh dibandingkan secara langsung antara korpus, dan perbandingan sedemikian merupakan prasyarat kepada

pembinaan pengetahuan kumulatif dalam bidang penterjemahan bagi pasangan bahasa ini.

KESIMPULAN

Artikel ini membina dan menguji satu tipologi kehilangan pragmatik bagi penterjemahan sastera daripada bahasa Melayu kepada bahasa Arab. Lima kategori dikenal pasti bersama satu subkategori, iaitu anjakan daya ilokusi (KP1), kehilangan deiksis sosial (KP2), kegagalan implikatur budaya (KP3) bersama subkategori pemulangan kognitif yang menipu (KP3b), peleraian formula fatik dan keagamaan (KP4), serta perataan peribahasa dan kiasan (KP5). Ujian terhadap korpus *al-Ustaz* menunjukkan bahawa kategori perataan peribahasa dan kiasan (KP5) mendominasi pada kadar 40.9 peratus, iaitu 27 daripada 66 unit, dan bahawa strategi harfiah menyumbang 77.8 peratus daripada kes kehilangan penuh pada darjah 2. Sumbangan utama Artikel ini ialah instrumen itu sendiri, kerana ia melengkapkan dimensi pragmatik Koller dengan definisi operasional, penunjuk pengekodan dan ujian kebolehpercayaan yang membolehkan guna sama. Empat daripada lima kategorinya dibina daripada konstruk pragmatik sejagat dan boleh digunakan pada sebarang pasangan bahasa, manakala kategori kelima terpakai pada sebarang pasangan bahasa yang mempunyai sejarah pinjaman leksikal yang mendalam.

Beberapa batasan perlu dinyatakan. Kajian ini terhad kepada satu novel dan satu pasangan penterjemah, justeru dapatan tidak boleh digeneralisasikan kepada keseluruhan amalan penterjemahan bagi pasangan bahasa ini. Penilaian kehilangan pragmatik juga melibatkan pertimbangan tafsiran, dan walaupun risiko itu dikurangkan melalui pengekodan oleh dua orang pengekod serta pengesahan pakar, ia tidak dapat dihapuskan sepenuhnya. Kajian ini turut tidak melibatkan pembaca Arab yang sebenar, sehingga kesimpulan mengenai kebolehcapaian inferens bersifat analitikal dan bukan empirikal dari sudut penerimaan.

Tiga arah lanjutan dicadangkan. Instrumen ini wajar diuji pada korpus lain dalam koridor bahasa yang sama bagi menilai kestabilan kategori merentas teks dan merentas penterjemah. Kajian penerimaan bersama pembaca Arab wajar dijalankan bagi mengesahkan secara empirikal sama ada inferens yang dijangka memang tidak dapat dicapai. Akhir sekali, pemulangan kognitif yang menipu wajar diteliti sebagai kajian tersendiri dan diuji secara perbandingan merentas beberapa pasangan bahasa yang mempunyai sejarah pinjaman yang panjang, kerana perbandingan sedemikian akan menentukan sama ada fenomena ini khusus kepada satu koridor bahasa atau umum kepada semua bahasa penerima pinjaman.

KETELUSAN DATA DAN PENGEKODAN

Bagi membolehkan setiap angka dalam makalah ini disemak semula oleh pembaca, sumber setiap nilai dinyatakan seperti berikut. Nilai *n* bagi setiap kategori dalam Jadual 2 diterbitkan terus daripada kod TKP dalam Jadual 3(a) hingga Jadual 3(c), iaitu 8, 6, 16, 7, 2 dan 27 unit yang menjumlahkan 66 unit. Kesemua nilai dalam Jadual

4 diterbitkan daripada kod strategi dan kod darjah bagi unit yang sama. Peratusan dalam bahagian Dapatan, Perbincangan dan Kesimpulan dikira terus daripada kedua jadual tersebut dan tidak melibatkan sebarang anggaran.

Tiga perkara berikut tidak dapat disahkan daripada teks makalah sahaja dan perlu disokong oleh dokumen sokongan yang boleh diperolehi atas permintaan penyunting, iaitu borang pengekodan penuh yang mengandungi nombor unit, rujukan halaman bagi kedua teks, kod tipologi, kod strategi, darjah kehilangan dan catatan pengekod; rekod pengekodan rintis berserta pengiraan Cohen's Kappa; serta laporan bertulis kedua orang pakar yang mengesahkan kerangka pengekodan dan cadangan terjemahan alternatif.

Penulis tidak membuat sebarang dakwaan inferensi statistik dalam artikel ini namun akan ditulis dalam artikel seterusnya. Kaitan antara strategi penterjemahan dengan darjah kehilangan dilaporkan sebagai corak deskriptif dalam satu korpus tunggal, dan tidak digeneralisasikan kepada amalan penterjemahan Melayu ke Arab secara keseluruhan.

CONFLICTS OF INTEREST: The author declares no conflict of interest.

ETHICS STATEMENT: This research is based on textual analysis and did not involve human participants or animals. The study complied with institutional and international ethical guidelines; therefore, no formal ethical approval was required.

REFERENCES

- Abdul Raup, F. S., Ismail, N., & Shafri, M. H. (2022). Strategi penterjemahan pantun Melayu-Arab dalam siri animasi Upin & Ipin. *al-Irsyad: Journal of Islamic and Contemporary Issues*, 7(1), 851–864. <https://doi.org/10.53840/alirsyad.v7i1.291>
- Amat Juhari Moain. (2009). *Peminjaman kata bahasa Arab dalam bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge.
- Bassnett, S. (2014). *Translation studies* (4th ed.). Routledge.
- Budiningtyas, R., Hartono, R., & Mujiyanto, J. (2020). The equivalence of verbal humor in English-Indonesian translation of Harry Potter novel entitled "The Goblet of Fire". *The Journal of Educational Development*, 8(2), 91–101. <https://doi.org/10.15294/jed.v8i2.45378>
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 37–46. <https://doi.org/10.1177/001316446002000104>
- Darmawati, D., & Sajarwa, S. (2022). Pragmatic equivalence of expressive speech act in television series Bridgerton. *LITE: Jurnal Bahasa, Sastra, dan Budaya*, 18(1), 43–53. <https://doi.org/10.33633/lite.v18i1.5630>

- House, J. (2015). *Translation quality assessment: Past and present*. Routledge.
- Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Indirawati Zahid, Noorazlin Abu Bakar, Wan Zailan Kamaruddin Wan Ali, & Mohammad Fadzeli Jaafar. (2024). Pembangunan prototaip: Peluasan makna kata pinjaman bahasa Arab dalam bahasa Melayu. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 32(S1), 51–85. <https://doi.org/10.47836/pjssh.32.S1.03>
- Koller, W. (1979). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle & Meyer.
- Koller, W. (1995). The concept of equivalence and the object of translation studies. *Target: International Journal of Translation Studies*, 7(2), 191–222. <https://doi.org/10.1075/target.7.2.02kol>
- McHugh, M. L. (2012). Interrater reliability: The kappa statistic. *Biochemia Medica*, 22(3), 276–282. <https://doi.org/10.11613/BM.2012.031>
- Mohammad Fadzeli Jaafar, Indirawati Zahid, & Noorazlin Abu Bakar. (2024). Taksonomi kata pinjaman Arab-Melayu dari aspek gramatikal. *Issues in Language Studies*, 13(1), 356–373. <https://doi.org/10.33736/ils.5773.2024>
- Mohd Hasan, N. H., Muhamad Romli, T. R., & Basir, M. N. (2020). Analisis terjemahan kata nama khas Melayu-Arab dalam novel 'Al-Ustaz'. *Muallim Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(3), 135–143.
- Munday, J., Ramos Pinto, S., & Blakesley, J. (2022). *Introducing translation studies: Theories and applications* (5th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429352461>
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The theory and practice of translation*. E. J. Brill.
- Nik Norimah Tuan Mat, Noor Eliza Abdul Rahman, & Azman Che Mat. (2022). Perspektif penterjemahan karya sastra prosa Arab ke bahasa Melayu dalam kajian-kajian lepas. *al-Irsyad: Journal of Islamic and Contemporary Issues*, 7(2), 924–936. <https://doi.org/10.53840/alirsyad.v7i2.326>
- Noorsyuhada Mohamed Salleh, & Maheram Ahmad. (2015). Tinjauan literatur penterjemahan novel Melayu ke bahasa Arab. *Islamiyyat*, 37(2), 147–152. <https://doi.org/10.17576/islamiyyat-2015-3702-06>
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. St. Jerome.
- Paronyan, S. (2024). Pragmatic equivalence in literary translation. *Translation Studies: Theory and Practice*, SI-2, 158–171. <https://doi.org/10.46991/TSTP/2024.SI.2.158>
- Radin Salim, N., & Mansor, I. (2021). Penguasaan kecekapan budaya dalam terjemahan Arab-Melayu. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 21(2), 111–134. <https://doi.org/10.17576/gema-2021-2102-06>
- Ricci, R. (2011). *Islam translated: Literature, conversion, and the Arabic cosmopolis of South and Southeast Asia*. University of Chicago Press.
- S. Othman Kelantan. (1991). *Ustaz*. Citra Publishing. [Teks sumber kajian]

- Sultan Ahmad bin Abdur, & Mujahid Mustafa Bahjat (Penterjemah). (2010). *al-Ustaz* (Ed. ke-1). Nusa Centre. [**Teks sasaran kajian**; terjemahan Arab bagi novel *Ustaz* karya S. Othman Kelantan]
- Tan, X. (2022). A study of essay translation under the guidance of Werner Koller's equivalence theory: Take texts in the first volume of Selected Modern Chinese Essays by Zhang Peiji as examples. *International Journal of Social Science Research*, 10(2), 126–140. <https://doi.org/10.5296/ijssr.v10i2.19815>
- Zainal Abidin, E. Z., Mustapha, N. F., Abd. Rahim, N., & Syed Abdullah, S. N. (2020). Penterjemahan idiom Arab-Melayu melalui Google Translate: Apakah yang perlu dilakukan? *GEMA Online Journal of Language Studies*, 20(3), 156–180. <https://doi.org/10.17576/gema-2020-2003-10>